

A soha be nem gyógyuló seb. A posztmodern utáni történetmondás alakzatai Darvasi László Virágzabálók című regényében

The wound that never heals. Narrative forms after the postmodern in László Darvasi's novel Petal Gobblers.

Wernitzer Júlia PhD
Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatóhelyettese
wernitzerj@pim.hu

Initially submitted April 20, 2011; accepted for publication May 5, 2011

Abstract:

The study examines the fundamental issue of the novel, the ways the story of a world the language of which we do not speak or know (yet or already) can be narrated. Darvasi – just like his narrator, the doctor – applies a kind of revealing yet at the same time hiding approach to the narration that renders crossovers between the different worlds of the novel, too.

Like Philoctetes' wound and the weakness of the Greek warriors, which can only be resolved when different paths of life that belong together but have run in parallel to each other eventually meet again, the story of the novel is recovered when all the wounds are unfolded in the course of narration and get scarred over. While Darvasi's alter-ego in the novel, doctor Schütz, cannot succeed in healing all the wounds he caused to himself, by interweaving the diverging lines of postmodern storytelling Darvasi has successfully attempted to reevaluate the forms of narrative in his monumental novel.

Kulcsszavak: tanulmány, regény, 20. század, a soha be nem gyógyuló seb

Keywords Study, novel, 20th century, the wound that never heals

„az Éjjel Nyíló Rózsa mellett van a Titkok Ablaka,
amelyen át másik világokba léphetünk át...”

(Öri István: A Tündérbert virágai)

Darvasi *Virágzabálók* című regénye számtalan olvasási stratégiát kínál fel: a történetstruktúrára, a cselekmény térbeli, időbeli rendjére és összefüggéseire orientált narratív olvasat is nyújthat érvényes értelmezést, ugyanakkor a regény különféle beszédmódokat, alakzatokat és szövegmintákat egyidejűsítő modellje a figuratív olvasat szempontrendszerét igényli.¹ E szövegminták sokfélesége a különféle beszélők, tudatok és nyelvek síkjához rendelődik (narráció síkjai, a szereplők történetei, a Tisza, Szeged, a történelem, mint nyelv). A két elbeszélőmód elemei – a historikus narratív próza írói intenciója, amelynek a valóságos történelmi múlt adja kiindulópontját, és a mimetikus narratív próza igénye, amely a múlt valósága helyett főként a jelen valóságára utal – egymással mellérendelő viszonyban állnak a *Virágzabálók*-ban. Darvasi regényének központi témája a veszteség, a hiány, a világharmónia megbomlásának, illetve a rekonstrukció lehetetlenségének bemutatása. A *Virágzabálók* egyik fő kérdése a történetmondás minősége és milyensége. A kihullott történetek, azaz a hiányok visszaemelésének kísérlete a regénystruktúra centrális eleme. A műbe vont valóságok és a regényvalóságokon belül megfogalmazódó kitalációk látókörünkbe hozzák a fikatív, a valós és az imaginárius közötti játékot.² Mindez a többször elmondott, illetve variációiban ismételt történetekből összefűzött narratív forma keretei közt valósul meg. Darvasi külső és belső narrátorokat egyaránt szerepeltet a regényben. A belső narrátorok egyike egy orvos, aki kitüntetett helyet kap a történetmondásban. A fikció bonyolításának középpontjában álló Schütz doktornak nem jut ugyan önálló fejezet, de mindenütt jelen van, pókként szövi történetei hálóját a szereplők köré, sok esetben ő irányítja a szereplők sorsát. Így a regénystruktúra alakításában jut szerephez. Beszélő neve szerint (schützen: óv, véd, oltalmaz,) „segíti” a szereplőket: ő a titkok tudója és a titkok feloldásához elvezető utat is ő jelöli ki számukra. „Péter bólogatott, igen, a doktor befolyásos embernek látszik. Mint valami pók, mindenfelé hálói feszültek, a nyájasság mögött borotvaéles elme figyelte a hibákat, vétkeket, megtorlásra váró bűnöket. Nem feledte, hogy a doktor avatta be apja szerelmi titkába, s

¹ „Narratív és figuratív regényolvasatok”, in: *Nouvelles tendances en littérature comparée 3. – Új tendenciák a komparatistikában 3.*, (J. Lévi-Valensi--P. Sebe-Madácsy--K. Bene szerk.), Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged-Amiens. 1999: 255-261. Thomka Beáta többek között Rainer Maria Rilke *Malte Laurids Brigge feljegyzései* című művének regényszövegét értelmezi ezen olvasatok tükrében.

² „Fikcióképző aktusok”, in: Wolfgang Iser: *A fikatív és az imaginárius*, Budapest, Osiris, 2001. 21-44.

nyilván nem ok nélkül, a doktor nem olyan ember, aki bármit is megfontolás nélkül tesz.”³ Az orvos alkata, lelke, érdeklődése és az írói alkotás rokonsága különösen alkalmassá teszi Schütz doktort e kvázi narrátori szerepre. Az orvoslás és az írás mind az alkotás, mind a befogadás terén több közös motívumot mutat, elsősorban analitikus szemléletükben társíthatóak. Darvasi tünet-felismerő, a diagnózis megállapítására alkalmas szeme, látásmódja mintegy megkettőződik, hiszen Schütz doktor is diagnosztizál, analizál, elemez, kritikus, önkritikus szemlélettel vesz részt a történetfűzés irányításában.

Talán ezért is dolgozza ki Darvasi a doktor alakját rendkívüli részletességgel, hiszen regényének központi rendező elve a hiány és a titok, pontosan az a két elem, amelyből a doktor alakja is felépül, ami tetteinek mozgatója. Darvasi regényében titkokkal találkozunk a narratíva szintjén, ám a titok a szereplők világának, a regény terének, idejének számos mozzanatába is beépül. A titok elbeszélendő, műbe épített dialogikus aktusa nyit utat az olvasói értelmezések sokaságának: a regény különböző olvasatai (családragény, Szeged-regény, irodalmi persziflázs, történelmi regény) mentén hol a szereplőkre, hol a topográfiára, hol a vendégszövegekre, hol a történetiség elvére irányul a figyelem. Így nyílik lehetőség Darvasi számára zárt és nyitott terek, idősíkok, valódi történelmi és fiktív szereplők, valamint csodás lények egyidejű szerepeltetésére. A titok átítatja és átírja a mű valamennyi formális elemét, meghatározza a regény-struktúra egészét. A titok értelme az igazság felfedésének filozófiai elgondolásait idézi. A titok paradox jelenség. Olyan dolgot nevezünk néven, aminek alapvető jelentése az elrejtettség, a fel-nem-fedettség, a névtelenség. A titok lényege a ki-nem-mondottság. A titkok nagy része szorosan kötődik a nyelvhez: elmondható, kimondható, csak valamilyen okból mégsem tesszük meg. Hallgatunk (róla), ami szintén a beszéd része. A titkolózás a felejtés és az imagináció, illetve a hallgatás és az elbeszélés összefonódását jelzi. Ez pedig a fikcionálás tevékenységéhez teszi hasonlatossá.⁴ A műbe épített titkokkal és a műegész elrejtésekre, filmszerű elhallgatásokra épülő szerkezetével a regény éber, kreatív olvasói stratégiákra apellál. Sejtető utalásokkal, késleltetésekkel, ismétlésekkel, variációkkal, cselekményütemezéssel nyitja az olvasó előtt a lehetséges értelmezési utakat. Így nyernek Schütz bácsi szavai a regény egészére érvényes filozófiai vetületet: „Schütz bácsi ordított,

³ Darvasi László: Virágzabálók. Budapest, Magvető 2009. S. 526

⁴ Benyovszky Krisztián: Kriptománia. Titok és elbeszélés. Pozsony, Kalligram, 2008. A szerző, műve első fejezetét a titkok természetének szenteli.

azok mentik meg a világot, akik kiesnek belőle! A hiányuk lesz az ablak, amin át az igazság meglátható!”⁵

A doktor titkáról a regény ötödik fejezete (*Édes hús*) beszél, amely a Szép-testvérek közül Péter története. A fejezet egyik szövegrésze a *Schütz doktor titka* címet kapta, s e rész a doktor regénybeli szerepének kulcsa is egyben. Fontos struktúra-szervező szerepet játszik, akár Szép Imre előadása, amelyet ugyan minden szereplő hall, de egyik sem emlékszik rá pontosan, s így az olvasó csak e hiányokból rakhatja össze (ha tudja), miről is szólt az. Schütz alakjának megformálásakor Darvasi ősi mítoszokra játszik rá. Az allúziók egyike Lilith alakját idézi meg, és a doktor konstans állapotát jellemző folytonos sóvárgásra, szenvedésre, a lelkében betöltetlen űrre utal. Philoktétész megidézése pedig „a soha be nem gyógyuló seb” metaforáját erősíti. Schütz bűnös felesége halálában, így tudata mélyén ott lappang a folytonos hiány-érzet, az űr, nem véletlen, hogy önmagát is „gyilkos sebnek” nevezi. Valami betömhetetlen lyuk van az énjén, ami szenvedését okozza. „Sötét vagy fekete holdnak nevezik az asztrológiában azt a jelenséget, ami a szenvedés sokszínű formáiért tehető felelőssé, és a Lilith-mítoszt rendelik hozzá.”⁶ A Paradicsomból kiűzött Lilith lelkében minden megváltozik, lelkének sötét, árnyékos oldala nyilvánul meg. Schütz a fény és az árnyék oldalát testesíti meg egyszerre. Orvosként nem pusztán foglalkozását gyakorolja, szerepe sokkal több ennél: pervazív, az egész személyiségére kiterjedő szerepet játszik. Ugyanakkor bukott orvos, hiszen képtelen azon az emberen segíteni, aki a legközelebb áll hozzá, sőt, ő okozza halálát.

„Bevallja Péternek, kezdte, hogy ő annyira szerette a feleségét, ahogy csak férfi nőt szerethet. A szerelem kölcsönös volt, lángolt! Az asszony bécsi lány volt, egy magas rangú tanácsos második gyermeke, az apa a legmagasabb körökben forgolódott, de ez most nem érdekes. Milyen rettenetes régen, ezernyolcszázkettőben nősült, és mindketten fiatalok és tapasztalatlanok voltak! Nahát, Napóleon még nem is volt Európa ura! És ő, Gustav Schütz elkövette azt a végzetes hibát, vagy inkább bűnt, hogy Magyarországra hozta a fiatal feleségét de még csak nem is Pozsonyba, vagy Pestre, hanem ide, ide, ebbe a sárfészekbe!

⁵ Darvasi László: *Virágzabálók*. Budapest, Magvető 2009. 671

⁶ Hoyer Mária: *Sóvárgás és szenvedés. Az addiktív keresés mélylélektani megközelítése*. Budapest, L'Harmattan, 2010, 13.

És aztán annyira félt, hogy megbetegszik, hogy lázassá teszik az itteni mocsarak, hogy hasfájást, hideglelést, vagy egyéb nyavalyát kap, hogy mélabú uralkodik el rajta, vagy hogy egyszerűen boldogtalan lesz, hogy ő, Schütz doktor mindennap alaposan megvizsgálta a feleségét. Ez eleinte mind a kettőjüket megnyugtatta. A fiatalasszonynak gyönyörű hasa volt, nagy és fehér hasa, és ő ráfektette az arcát, és hallgatta a belek muzsikáját, ez neki nagyobb élvezet volt Mozartnál is. Más koncertet adott az a has ebéd előtt, vagy húsok, tészták, csokoládék elfogyasztása után. Szerette nézegetni a hátát, a combjait, a tarkóját! Ő, Schütz doktor a felesége minden porcikáját figyelte, és számon tartotta, sokszor megszámolta a gerincének a csigolyáit, a tökéletes fogait, a lába ujjacskáit. Az asszony nem lett beteg. Az asszony egészséges és derűs maradt, itt, Szegeden is, de ő, Schütz bácsi mégiscsak félt, hogy egy nap bekövetkezik valami nem várt tragédia. Az asszony négy évvel a házasságkötésük után gyermeket szült neki, egészséges, életerős kislányt. A feleségét nem viselte meg a vajúdás, teje is volt bőven. És ő mégis rettegett tovább. Mígnem arra kérte a feleségét, hogy az orvosi késével hadd ejtsen icipici sebet a karján.

Péter nem tudott megszólalni, csak tátogott.

A felesége meglepődött, de egyáltalán nem tiltakozott. Igen, a doktor szerette volna látni, ahogy meggyógyul, ahogy barna varkabátot növeszt, magára a megnyitott hús, ahogy visszatakarja és óvja magát az anyag. Az a fehér jel, ami a vágás után marad, olyan lesz, mint egy jel, ide kincset ástak. Az ő drága felesége nevetett, és megengedte ezt a szörnyűséges játékot. Milyen szép volt, ahogy a fehér csíkon szaladt végig a vér sötét csíkja!, mélzott a doktor. Több sebet ejtett rajta, ez az ő titkuk volt, a sebek begyógyultak, nem is látszottak, az ő emlékeik voltak. Sok helyen vágta meg az asszonyt, egyszer a tarkóján is, és soha, soha nem történt baj. Egy nap a gyönyörű hasába vágott bele. A sebecske nem volt sem mélyebb, sem hosszabb a szokásosnál, de amikor elcsöppent az asszony vére, ő nyomást érzett a mellkasában. Mintha a halál madara suhant volna el fölöttük! Másnap persze megnézte a sebet. Nem gyógyult, nem lett nagyobb, de nem varasodott az átkozott vágás! És nem történt változás harmadnap sem, és egy hét múlva sem, a seb továbbra sem gyógyult, az ő drága felesége pedig napról napra gyengébb lett, étvágytalan volt, sápadt volt, reszketett, a nagy barna szemével csak nézte őt, vagy néha suttogott, ej, Gustav, ej, Gustav, hát micsoda orvosdoktor maga, hogy egy ekkora sebecskével, egy ilyen icipici vágással sem bír, hogy legyőzi magát ez a semmiség, micsoda tudomány a magáé, ha egy karcolás is meghaladja a képességeit?! Nem volt vád az asszony hangjában, talán csak bánatos incselkedés. Ő meg

örjögött tehetetlenségében, mert az asszony annyira elgyengült, hogy nem lehetett utazni sem. A doktor tehetetlen volt, és valamilyen csodára várt, órákat imádkozott a felesége mellett, de az asszony csak mosolygott szelíden, és néha az arcán végigsimítva azt mondta neki, nem baj, Gustav, nem baj, Gustav, legalább megtanulja tisztelni a karcolásokat is!

Az asszony életét elfújta egy szeles hajnal, és Schütz doktor tudta, hogy ő ölte meg.

Péter hallgatott, igazán nem tudta, mit kellene mondania.

Ő, Gustav Schütz lett az a soha be nem gyógyuló seb. Seb vagyok, egy gyilkos seb vagyok!, rikácsolta.”⁷

A feleségén ejtett soha be nem gyógyuló seb metaforikus jelentőségű, a nem gyógyuló lelki sérülések ikertestvére, ugyanakkor a történetmondás minőségében is a hiányt jelzi. A doktort sóvárgása kényszeressé teszi, és tette után valóban maga is (lelki) seb lesz, a semmivel sem enyhíthető fájdalom szimbóluma. A regényvilágban ez a titok kitesztelté, esküszegővé teszi az orvost, hiszen az, amit Schütz doktor tesz, ellentmond a hippokratészi eskünek: tudományával kárt okoz másban, és nem őriz titkot. Esküszegőként nem lelheti többé örömét az életben és hivatásában, és nem is részesül elismerésben az emberek részéről. Magára marad, bolondnak tartják. Ugyanakkor „hisztor”, szemtanú, azaz történetmondó (narrátor). Darvasi ezen a ponton végleg egymásra vetíti az írói és az orvosi szerepkört. Somerset Maugham állítása szerint – és a neves író nem volt egyedül elképzelésével – nincs jobb iskola az író számára, mint néhány évig az orvosi hivatás gyakorlása, hiszen az orvos is és az író is az emberi szenvedés specialistája.

A titok elbeszélés-formáló szerepe a rejtett dolgok fokozatos feltárásának vagy feltárulásának irodalmon túlmutató tapasztalatával hozható összefüggésbe. Darvasi világának, a cselekmény terének és időbeli vonatkozásainak ugyancsak megvannak a maga jellegzetes titokébresztő kellékei és attribútumai: rejtélyes események, családi titkok, babonák és legendák övezte személyek, terek, szobák. Mindez kiegészül azzal a titokkal, hogy miként kerülnek regényébe fantázia-alakok. A titok az elbeszélő által kimondott vagy explicit módon még meg sem fogalmazott, csupán sugalmazott kérdés formájában bukkan fel a regényben, illetve a variánsokban rejlő igazságok sokféleségében. Ez válaszkeresésre ösztönzi a

⁷ Darvasi László: Virágzabálók. Budapest, Magvető 2009. 530-531

befogadót. A szereplő személyek egymás közötti viszonya is titokzatos, rejtélyes olykor a szereplők viselkedése, bizonyos tárgyak, helyek is azok. A halogatás, a bújtatás, a halasztás narratív technikája miatt az egymásból eredő és egymásba folyó történetek önreflektív módon teszik transzparenssé a tradíció, a hagyomány, a régi és az új, az állandóság és a változás, az anyag és az ideák filozófiai és regényepoétikai kérdéseit. A hiány, ami folyamatosan megfogalmazódik a Darvasi-szövegben: a természeti, a mitikus világ kiszorulása, eltűnése a modern időkből. Vízet szabályoznak, utcákat köveznek, elterelik a Marost, szabályozzák a Tiszát. Az új rendben nem lesz helye olyan lényeknek, mint Mama Gyökér, Levél és Féreg úr. „A legendáink túlnyomó részének vége. A szereplőket leváltják, a csodákat tervezni, kivitelezni és gyártani fogják. A csodákat falakkal kerítik el. Minden jelenség, ami csodálatra méltó, kisajátítás része lesz, tulajdon lesz, mintha a csodának lehetne fizikai kiterjedése. S ha korábban az élő anyag, a föld, az ég, a növényi organizmusok szolgáltak otthonul a csodáknak, az idő afelé halad, hogy az élettelen anyag legyen a csodálatunk tárgya.”⁸ A veszteség, a hiány a szövegtér olyan hálózatát hozza létre, melyen keresztül, (mint a Tisza) Barthes szavait idézve, „áramlik a szöveg”.

A titok – hallgatásra vagy beszédre serkent, és a megfejtésre tett ismételt erőfeszítéseknek köszönhetően értelmezések egész sora keletkezhet. Olyan alapvetően narratív magyarázatok ezek, amelyek függőben maradnak, feltételes és ideiglenes érvényre tesznek szert. Darvasi regényében a titoknak több nyitja van, de mire a regény végére érünk, mindegyik relevánsnak tűnik, illetve a hiányokból épül egésszé. Olyan ábra, amin mindig csak egy finom momentumot változtatunk, olyan kaleidoszkóp, amelyiken csak egyet fordítunk. Egy-egy titok, illetve egy-egy elbeszélői eljárás lényege ugyanis csupán a szűzsé-szerkezet részletesebb kibontásával, az előzmények és következmények figyelembevételével és taglalásával tárható fel igazán. Mindez már utólagos perspektívából válik átláthatóvá, az olvasás közben csupán részben érzékeljük ezeket a strukturális összefüggéseket. A regényt csak a végigolvasás után lehet(ne) összefoglalni, ha hagyná Darvasi. De nem hagyja, mert a titok középpontja az a már említett előadás, amit az olvasó soha nem ismer meg. Így a titok kibontásának elbeszélői stratégiája az elhallgatás lesz, azaz a titok, miközben verbalizálódik, titok marad. A történelmi parabolává szélesedő növénytani előadás, amely hiányával együtt is

⁸ Darvasi László: Virágzabálók. Budapest, Magvető 2009. 344

a szöveg gerincét képezi, a virágevés különböző változatainak metaforikus hálózatán keresztül a világ érvényességének és megkérdőjelezhetőségének kérdésében dönt, míg magyarázatai, a nyomozás az ott elhangzott szöveg után az egyén és történelem viszonyát és a történelmi kauzalitást megkérdőjelező tényezővé válnak. Számptalan formában történik utalás az előadásra: Ádám elzenéli az előadást, Mama Gyökér Szűz Máriával beszélget róla: „Azt akarta elhitetni, hogy a történelem az emberi értelem számára megközelíthetetlen jelenség, s valamiféle titokzatos parancsnak engedelmessé válik. Az ő felfogásában a történelmet kegyetlen, értelmünk és emberi akaratunk felől meg nem közelíthető hatalmak uralják! Ezek a hatalmak az emberre nincsenek tekintettel, gyilkolnak, vagy ha úgy tetszik nekik, újra életet adnak, az erkölcs, a civilizáció, a nemes politikai akarat hidegen hagyja őket!”⁹ Az előadást amnézia övezi. Mindenki tud róla, de senki sem emlékszik rá pontosan. Schütz bácsi kérdésére, hogy emlékszik-e az előadásra Klára, a nő rögtön igennel válaszol, de a címen kívül – Virágzabálók – hirtelen nem jut eszébe semmi. Klára emlékezetében egyetlen szó sem marad meg, így kénytelen rekonstruálni Imre szavait. Imre – emlékezete szerint – a természet hatalmáról, a növényi lét felsőbbrendűségéről beszélt, miközben Schütz bácsi teljesen másra emlékszik: „Én úgy emlékszem, hogy a férje csupán egyetlen növényről beszélt!, makacskodott Schütz bácsi.”¹⁰ Az előadás körüli amnézia is a megfogalmazhatóság, a kimondhatóság határait feszegeti. Az olvasó itt rekonstrukciós munkára kényszerül, miközben eleve tisztában van e tevékenység kivitelezhetetlenségével. A titokzatosságot stíluseffektusként vagy esztétikai hatásmozzanatként értelmezve, megállapítható, hogy azt a szöveg különböző szintjein érvényesített rafinált írói eljárások hozzák létre. Az, hogy mi került be a mű világába, mi maradt ki belőle, mi vált a szerző által létrehozott fiktív univerzum alkotórészévé, s mi rekesztődött ki, a fiktív lehetséges világok szelekciós, korlátozó és kirekesztő műveleteinek eredményeként mutatkozik meg. A szelekció fikcióképző aktusa feltárja a szöveg intencionalitását. A kombináció fikcióképző aktusa, akárcsak a szelekcióé, újraírja a szövegen belüli viszonyokat. Az el- vagy kihagyás legáltalánosabb értelemben minden fikcionáló aktus természetes velejárója. Ez biztosít a történet számára bizonyos fokú szemantikai és narratív koherenciát. De ez az, ami teret ad a befogadó újratereztő, kiegészítő munkájának is. Az irodalmi alkotásokban előforduló hallgatások csak úgy jeleníthetők meg, ha beszélnek, azaz írnak róluk. Az élőnyelvi

⁹ Darvasi László: Virágzabálók. Budapest, Magvető 2009. 635-636

¹⁰ i. m.: 145

kommunikációban a hallgatást csend övezi, az irodalmi kommunikációban ellenben körbe van beszélve. Darvasinak szóhoz kell juttatni a hallgatást, színre viszi a hallgatást, mint sajátos beszédettet, gyakran ezért is filmszerű a regény.

Az elhallgatás retorikája felől közelíthetjük meg a mű középpontjában álló másik előadást, Gilagógét is. A Teremtő Habred életébe rejtette a cigányok világtörténetét. A cigányok világtörténetét mesélő Habred (mondandóm van) pedig csak egy mondatot ismételt. Darvasi nem lép túl a beszéden, hanem túltesz rajta, hiszen az elhallgatás, elrejtés megannyi mögöttes jelentés, konnotáció forrása a szövegben. Imre előadásának lényege több szemszögből is megfogalmazódik, ám legrészletesebben az előadás előtt egy nappal megjelenő könyvkritika adhat támpontot, aminek címe azonos Imre előadásának címével, de Imre, ennek ellenére is szemenszedett hazugságnak tartja. A műbe épülő allúziókat is tekinthetjük az elhallgatás, elrejtés egyik fajtájának, hiszen alapjuk a közvetett, áttételes módon megvalósuló jelentésképzés, melynek sikeres dekódolása valamilyen közös tudás, kulturális vagy retorikai kompetencia függvénye. Néhány allúzióra illetve allúzió túlmutató szimbolikus utalásra szeretném felhívni a figyelmet, amely meghatározó a regényben: március 15. történelmi dátumának és Habred születésének egybeesése, amely a történelmek (magyar és cigány) egymásra vetítődését sugallja. Imre hazatérése a császár látogatásának időpontja, 1857. május 24.: itt az egyéni és kollektív történet vetítődik egymásba. A második fejezet címének (A cigányok bejövetele) és tartalmának rájátszása a Feszty körképre, illetve Arany A nagyidai cigányok vígeposzára, amely 1848-49 keserű tapasztalatait önti maróan gúnyos formába. Imre 1851-es előadásának dátuma és Arany művének keletkezése szintén egybeesik.

Az elhallgatás vizsgálatának fontos szintjét tehát a narrátor(ok) és a szereplő(k) szólamában felfedezhető kihagyások jelentik, amelyek alapvetően befolyásolják a szereplők közötti, illetve az elbeszélő és az olvasó közti kommunikációt. A kérdés itt valójában az, hogy milyen hatással van a cselekmény, s tágabban az egész mű értelmezésére nézve, ha az elbeszélő vagy egy szereplő elhallgat valamit. Ez a kérdés olyan prózapoétikai elveket érint, mint a tömörítés, sűrítés, ütemezés vagy az előrevetítés (anticipáció). Ez a feltáró-megvonó beszédforma leginkább Schütz doktor sajátja, de a narrátor is számtalanszor hallgat el előlünk valamit a regényben, miközben folyton beszél. Ki kell egészíteni az elharapott mondatokat, interpretációs kulcsot kell találni a homályos értelmű kijelentésekhez, fel kell ismernünk a

távol eső pontokat összekötő sejtető utalások jelentőségét. Csak utólagosan, többszöri olvasás után válik valamennyire láthatóvá más eljárások összjátékának köszönhetően a regény. Ez a nyitottság és szemantikai bizonytalanság együttesen következik a választott narratív taktikából, a cselekményszöveg logikájából és sajátos ritmikájából, de ugyanúgy a szereplői szövegek jellegzetességeiből is. Az olvasó gyűjtőmunkát végez: gyűjti azokat a tulajdonságokra utaló elemi jelentéseket, amelyek egyugyanazon szereplői névre vonatkoznak. „Amikor azonos szémák többször ugyanazt a Tulajdonnevet keresztezve azt látszólag rögzítik, megszületik a szereplő.”- írja Roland Barthes¹¹. A titokzatos szereplőkre nemegyszer az a jellemző, hogy e szémák nem adnak ki egy plasztikus, egyértelmű kontúrokkal rendelkező (verbális) portrét, mint például Ádám vagy Kócmadonna esetében: a lezárás, körülhatárolás helyett a nyitottság tapasztalatával szembesülünk. Sok esetben azért válik titokzattá egy szereplő, mert hiányosak a rá vonatkozó adatok, vagy az információk a személyről adott eltérő és ellentmondásos értelmezéseknek képezik közös kiindulópontját. A ténytudás vagy annak illúziója nem köti meg a szabad írói képzelet munkáját. A történelmi személyek (Széchenyi, Vécsey, a Császárság) a fiktív hősökkel és mese-teremtőművekkel egyazon regényszinten jelennek meg. Egy szereplő, Ádám furcsa átmenetet képez a fiktív valóság és a kitaláció között: nemcsak élet és halál ladikosa, nemcsak ő az, aki szinte kiesik az emberi emlékezetből, de ő köti össze a realitás és fantasztikum vidékeit is. Halála után fűmúzsikus lesz maga is. Ő az, akinek meg kell tanulnia, hogy „a legendák mindig gyámolításra és törődésre szorulnak, s magukban csak annyit érnek, mint az esők vizei, melyek nem hullhatnak földre”¹².

A regény egyik alapkérdése, hogy milyen módon lehet beszámolni egy olyan világról, amelynek nyelvét nem ismerjük. Darvasi (akárcsak az orvos) igyekszik egy olyan fetáró-megvonó megközelítést találni, amely felkészült a különböző világok közötti átjárásra. Ahogy Philoktétész sebé és a görögök harcban gyengesége csak akkor gyógyul meg, amikor az addig párhuzamosan haladó (de közben egymáshoz tartozó) életfonalak végre ismét találkoznak, a történet is csak akkor gyógyulhat, ha a sebek összeérnek, összeforrnak. Ha Darvasi regény-

¹¹ Roland Barthes: S/Z. Budapest, Osiris, 1997. 93

¹² Darvasi László: Virágzabálók. Budapest, Magvető 2009. 486

alteregójának, az orvosnak ugyan nem sikerül a sebet összeforrasztania, az író, monumentális művével a széttartó posztmodern történet lehetséges összeforrasztására tesz kísérletet.

Felhasznált irodalom:

BARTHES, Roland: *S/Z*. Budapest, Osiris, 1997

BENYOVSZKY Krisztián: *Kriptománia. Titok és elbeszélés*, Pozsony, Kalligram, 2008

DARVASI László: *Virágzabálók*, Budapest, Magvető 2009

HOYER Mária: *Sóvárgás és szenvedés. Az addiktív keresés mélylélektani megközelítése*, Budapest, L'Harmattan, 2010

ISER, Wolfgang: *A fiktív és az imaginárius*, Budapest, Osiris, 2001

Nouvelles tendances en littérature comparée 3. – Új tendenciák a komparatistikában 3., (J. Lévi-Valensi--P. Sebe-Madácsy--K. Bene szerk.), Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged-Amiens. 1999